

10 Een slepende kwestie

De Ziektewet

Geen negentiende-eeuwse Nederlandse werkgever bracht op sociaal gebied meer tot stand dan de oprichter van de Nederlandsche Gist- & Spiritusfabriek in Delft (1869), Jacques van Marken. Van Marken zorgde voor behoorlijke werkomstandigheden, pensioen, winstdeling, een spaarbank, een arbeidersdorp met wandelpark, coöperatieve winkels, ontspanningslokalen, een personeelsblad, een ondernemingsraad. Ook de oprichting van een ziekenfonds (*ziekenbus* genoemd) hoort in dit rijtje thuis. Daarmee was Van Marken overigens niet de eerste, andere fabrikanten gingen hem voor. Het stichten van een ziekenfonds zagen Nederlandse ondernemers in het algemeen zelfs als een sociale plicht.

Op de eerste loonlijsten van de gist- en spiritusfabriek in 1870 komen bedragen voor van uitkeringen aan zieke werknemers, variërend van ongeveer 40 tot 80 procent van hun inkomen. Maar van het bestaan van vaste regelingen was nog geen sprake; die kwamen pas gaandeweg. In de 'Statuten van de Arbeid' van de gistfabriek, een soort overzicht van de arbeidsvoorwaarden, werden bijvoorbeeld twee Carendagen opgenomen (wachtdagen bij ziekmelding), bedoeld om het kortstondig verzuim waaronder 'maandag houden', tegen te gaan.

In de praktijk liepen de bedrijfsregelingen op het gebied van sociale zekerheid ver uiteen, en dat gold zeker ook voor verzekering tegen ziekte. Maar allengs werd ook die wettelijk vastgelegd. De Ziektewet van 1930 vormde het sluitstuk van een reeks sociale verzekeringswetten, waarvan de Ongevallenwet van 1901 de eerste was.

De Ziektewet was een slepende kwestie. De totstandkoming ervan nam bijna dertig jaar in beslag, en dat proces laat zien welke uitgangspunten speelden voor werkgevers. Hun verzet betrof vooral het verplichte karakter ervan. Zij namen stelling vóór particulier initiatief, en tegen overheidsinterventie.

Minister-president Abraham Kuyper (kabinet-Kuyper, 1901-1905) kwam in 1902 met een eerste wetsvoorstel voor verzekering tegen de gevolgen van ziekte. Hij ergerde zich aan de vele klachten over de wijze waarop een uitkering werd toegekend. Ook de geringe deelname aan particuliere verzekeringen en het gebrek aan voldoende reserves bij de bestaande fondsen waren hem een doorn in het oog. Het voorstel werd niet in behandeling genomen, en dat gold ook voor vele voorstellen van latere kabinetten. Uiteindelijk lukte het minister Jan Rudolph Slotemaker de Bruïne om de Ziektewet aangenomen te krijgen. In 1929 namen de Tweede en de Eerste Kamer de wet aan. Die trad op 1 maart 1930 in werking.

Van grote invloed hierop was de toenadering tussen werkgevers en werknemers in de jaren twintig van de vorige eeuw. Na de revolutiedreiging van Troelstra zagen werkgevers de vakbonden eindelijk als serieuze onderhandelingspartners. Dat had te maken met de veranderde houding van die vakbonden – ze waren meer bereid tot onderhandelen – en met hun groeiende macht. De gewijzigde verhoudingen maakten de weg vrij voor een compromis over de Ziektewet, waarin werkgevers én werknemers zich konden vinden.

De 'proeve' van werkgeversvertegenwoordiger Posthuma en werknemersvertegenwoordiger Kupers uit 1921 legde daarvoor de basis. De ziekteverzekering werd in deze proeve onttrokken aan ambtelijke bemoeienis en in handen gelegd van direct belanghebbenden. Door vertegenwoordigers van werkgevers en werknemers bestuurde bedrijfsverenigingen moesten zorgen voor de uitvoering. Het ziekengeld werd vastgesteld op 80 procent van het loon en de kosten van de verzekering zouden door werkgevers worden gedragen. Dat het toch nog tot 1929 duurde voor de Ziektewet er uiteindelijk kwam, had te maken met bezwaren van de overheid. Die wilde de uitvoering neerleggen bij de ambtelijke Raden van Arbeid.

De proeve Posthuma-Kupers was het bewijs dat overleg tussen werkgevers en werknemers kon leiden tot concrete en positieve resultaten.

De vele controverses rond de Ziektewet in de periode 1900-1930 hadden betrekking op telkens dezelfde onderwerpen: de werkingssfeer (op wie heeft de wet betrekking?), de voorwaarden waaronder tot uitkering zou worden overgegaan, de hoogte en de duur van de uitkering, de financiering (wie brengt het geld ervoor op?) en de uitvoering. De geschiedenis van de sociale verzekeringen in Nederland laat zich beschrijven aan de hand van deze onderwerpen.

Een nieuwe, hedendaagse loot aan de sociale verzekeringsstam zijn de zogenaamde broodfondsen. Tine de Moor (hoogleraar sociale en economische geschiedenis aan de Universiteit Utrecht) stelt dat dertig jaar privatisering een einde heeft gemaakt aan de verzorgingsstaat. Veel sociale voorzieningen die ooit een gegeven waren, kwamen in de verdrukking. Samen proberen mensen nu oplossingen te vinden via coöperatieve bedrijven en verzekeringen, collectieve inkoop van zorg en energie en tal van andere initiatieven. De Moor: 'Het gaat erom dat mensen iets nodig hebben. Iets dat de overheid en de markt niet leveren of waarvoor zij zich niet verantwoordelijk voelen.'

De Ziektewet was omgeven met vele controverses. De totstandkoming ervan nam maar liefst een kleine dertig jaar in beslag. Uiteindelijk lukte het minister Slotemaker de Bruïne om de wet erdoor te krijgen.